

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

***Резюме.** У статті розглядаються основні евристичні способи та методи формування професійно-творчих педагогічних умінь майбутнього вчителя на основі інноваційного вивчення матеріалу – евристичної діалогової взаємодії з активною запитальною діяльністю студентів. .*

***Ключові слова:** професійно-творчі вміння, запитальна діяльність, евристична діалогова взаємодія, майбутній учитель, змістовий компонент, евристичні способи і методи.*

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасній теорії професійної підготовки майбутніх учителів важливе місце займає формування умінь у процесі активної діалогової взаємодії між педагогами і студентами. При розгляді нинішнього етапу становлення і реформування системи вищої освіти, проблеми взаємодії між викладачами і студентами, становлення їх стосунків залишаються актуальними. Це пояснюється самою специфікою навчально-виховного процесу, який передбачає безпосередню взаємодію всіх його учасників, де на перший план виступає професійне педагогічне спілкування.

Аналіз науково-педагогічних праць та практичного досвіду виявляє недостатню дослідженість основних способів і методів формування професійно-творчих умінь – здатності до діалогової евристичної взаємодії, спроможності ставити на адресу викладача і товаришів проблемні пізнавальні запитання при вивченні гуманітарних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Вітчизняні і зарубіжні дослідження з питань творчих умінь особистості (В.Дружиніна, Є.Мілерян, В.Онищук, В.Орлов, А.Петровський, К.Платонов, М.Станкін, В.Шадріков); особистісно зорієнтованих педагогічних технологій (А.Алексюк, А.Амонашвілі, В.Беспалько, І.Бех, Є.Бондаревська, В. Євдокимов, В.Лозова, О.Пехота, Є.Полат, І.Прокопенко, В.Сериков, І.Якиманська); евристичного навчання (В.Андреев, В.Воронін, П.Каптерев, М.Лазарев, А.Хуторської) приділяють значну увагу сутності і змісту евристичного навчання та його важливій складовій – діалоговій взаємодії.

Значення і способи використання діалогу розкриваються багатьма відомими дослідниками (Сократ, Платон, Ксенофонт Афінський, Лесинг, Я. Коменський, М. Бахтін, В. Біблер, Г. Альтшулер, Д. Богоявленська, П. Енгельмейер, З. Калмикова, Н. Кузьміна, А. Маслоу, А. Матюшкін, І. Надольний, К. Роджерс, А. Спіркін, Е. Фромм, А. Хуторський, А. Король). Однак у сучасних наукових працях недостатньо розкриваються основні способи становлення і застосування професійних діалогових умінь у рамках новітніх освітніх технологій.

Наявність такої проблеми і зумовила вибір **мети даної статті** – з'ясування основних способів формування професійно-творчих умінь майбутніх учителів у процесі активної евристичної діалогової взаємодії.

Виклад основного матеріалу. У проведеному експериментальному дослідженні у процесі анкетування з'ясовано, що викладачі у вищих час від часу звертаються до майбутніх педагогів із запитаннями, які спонукають їх включатися у науково – дослідну, пошукову діяльність. Проте не всяка творча бесіда активізує пізнавальну діяльність студентів, сприяє розвитку їх мислення. Іноді викладач використовує традиційну систему «запитання

викладача – відповідь студента» на відтворення раніше засвоєних знань: наприклад: «Що таке?», «Що характеризує?» тощо. Така традиційна система навчання за якою студент іде за логікою викладача не формує необхідні професійно-творчі вміння – основи фахової компетентності майбутніх педагогів для засвоєння нового матеріалу, тому що запитання спрямовані на пам'ять студентів та не містять пізнавально-творчого змісту.

Активізація пізнавальної діяльності визначається не самим методом бесіди, а характером запитань, що ставляться студентом і викладачем на паритетних засадах. Відповідь на запитання повинна спиратися на наявну базу знань, але при цьому містити раніше засвоєні знання. Таким чином, у процесі постановки логічного ряду пізнавальних евристичних запитань студентом сприятиме їхньому творчому розвитку.

При побудові евристичного діалогу необхідно пам'ятати, що знання студенту не надаються у «готовому» вигляді, тобто викладач не подає знання у готовому вигляді, а допомагає знайти нові значимі для них знання.

Спочатку майбутні вчителі під керівництвом викладача самостійно міркують, вирішують виникаючі пізнавальні завдання, знаходять шляхи вирішення проблемних ситуацій, аналізують, порівнюють, узагальнюють, роблять висновки тощо, внаслідок чого у них формуються усвідомлені міцні знання.

У процесі вивчення творчості А. Платонова: історики літератури досі точно не вирішили, в який тематичний, проблемний ряд помістити письменника, він притягає дивною художньою системою своїх творів, нарочито антилітературним, кострубатою мовою. Аналізуючи розповідь Андрія Платонова «Юшка» студентам досить складно сприймати сюжет цього твору. Тому до підсумкового уроку вони отримують випереджаюче завдання: напишіть запитання, які виникли у процесі вивчення вами розповіді і які б ви хотіли обговорити в аудиторії; підберіть епіграфи до практичного заняття. Після представлення студентами запитань, що виникли у процесі прочитаної розповіді відбувалося обговорення їх з аудиторією на практичному занятті: Як розуміється початок розповіді? Чому розповідь має такий підзаголовок? Які почуття викликає у вас Юшка? Яка деталь в описі Юшки особливо запам'ятовується? Як він відноситься до дітей? До дорослих? Що примушує його терпіти усі муки? Чому після його смерті не стало веселіше? У чому сенс такого фіналу?

Студенти при вивченні гуманітарних дисциплін самостійно аналізують, порівнюють, узагальнюють, зіставляють, роблять висновок, внаслідок чого у них формуються усвідомлені професійно-творчі вміння.

Можливості евристичного діалогу повноцінно реалізуються у груповій формі організації навчання. На практичному занятті з зарубіжної літератури при опрацюванні повісті А. Платонова «Сокровенна людина» студентів було розподілено на мікрогрупи (по 5-6 чоловік), і кожна група вирішує запропоновує вирішити актуальну проблему. Визначається тема уроку: «Герой і час», потім і центральна проблема: як відбувається перетворення «зовнішньої людини» Хоми Пухова на людину «сокровенну», справжню? Вирішення цієї проблеми вимагає відповідного знання тексту, уміння вести діалог, відстоювати свою точку зору. Таким чином, у процесі такої роботи успішно формуються професійні вміння творчого характеру. Для роботи в групах пропонуються наступні завдання: 1. Як характеризують Хому і його стосунки з оточенням? 2. Як характеризує Пухова його відношення до справи? 3. Простежте, як змінюється відношення героя до революції, до того, що відбувається в країні? 4. «Платонов – антинародний письменник, що перекрутив істинні якості народу» (А. Гуревич). Чи згодні ви із затвердженням критика? Чому? 5. Н. Лісків «Зачарований мандрівник» – А. Платонов «Сокровенна людина». Встановіть точки зіткнення між цими творами.

Евристичний діалог на практичних заняттях з вивчення класиків літератури сприяють успішному формуванню професійно-творчих умінь. При вивченні твору «Казка про царя Салтана, про сина його, славного і могутнього богатиря князя Гвидона Салтановича і про

прекрасну царівну Либідь». Роботу розпочали з аналізу назви казки, щоб з'ясувати, хто є головним героєм казки. Отже застосування евристичного діалогу при вивченні твору передбачало кілька послідовних кроків, яка включала різні форми евристичного навчання. Працюємо з текстом назви

Крок перший. Підкресліть у назві казки суцільною рисою слова, що вказують на положення перерахованих персонажів? Крок другий. Пунктиром підкресліть власні назви. Крок третій – штрих пунктирною лінією підкресліть наявні епітети. Отже, ось що вийшло? Казка про царя Салтана, про сина його, славного і могутнього багатиря князя Гвидона Салтановича і про прекрасну царівну Либідь. Крок четвертий. Давайте узагальнимо наші висновки в опорній логіко-структурній таблиці.

Складання різних видів узагальнень: логіко-структурних таблиць, сінквейнів, кластерів – необхідний етап цієї педагогічної технології. Положення персонажів (хто?) – власні назви, епітети (який?) цар Салтан син, багатир, князь Гвидон Салтанович славний, могутня царівна Либідь прекрасна.

Викладач пропонує свою допомогу студентам для визначення основної проблеми твору. На основі складеної нами таблиці визначте, хто в казці головний герой? (головна дійова особа Гвидон). За якими ознаками ви це визначили? (син, князь, названий багатирем). Про що свідчить ім'я по батькові? (до нього відносяться шанобливо, з повагою, коли людину називають на ім'я та по батькові підвищується його статус). А який він? Що означають ці епітети? (що він прославив себе і що він могутніший за свого батька). На підставі ще яких спостережень можна підтвердити зроблений нами висновок? (якщо порівняємо, що сказано в таблиці про царя і царівну Лебеді) Який сенс в тому, що у царя вказане тільки ім'я Салтан? (він не головна дійова особа, особливі ознаки в нім не позначені) [1].

Зробимо висновок, озвучимо опорну таблицю, перетворимо відбиті в ній висновки на зв'язне діалогове висловлювання. Студенти надають свою точку зору: на мій погляд, головна дійова особа в казці син царя Салтана Гвидон. Письменник О. Пушкін вже у самій назві наголошує про те, що головний герой-Гвидон Салтанович. З подій, які описані у казці ми дізнаємося, що він не просто син, він багатир, славний і могутній князь. Навіть про царівну Либідь сказано, що вона прекрасна. На цій підставі я думаю, що мій висновок правильний. Метод евристичного діалогу дозволяє студенту у процесі створення освітнього продукту використати завдання, які припускають декілька способів вирішення, тлумачення. Знову увага аудиторії була сконцентрована на вивченні та обґрунтуванні казки. Які ідеї складають основу казки, про що казка? Які, на вашу думку, герої є позитивними, які негативними? Відповідь: позитивні – Салтан, Гвидон, мати цариця, царівна Либідь; негативний – збірний образ ткалі, кухарки, баби Бабарихи. Групу було розподілено на 5 підгруп, за кількістю основних персонажів. Одна з інтерактивних груп пропонує відповіді на пошукове запитання Які провідні якості відповідають образам героїв? Відповідь оформіть у вигляді таблиці. Кожна з підгруп обґрунтовує свої знахідки пошукової діяльності. Таким чином формуються уміння за допомогою активної запитальної діяльності вирішувати та розв'язувати значимі для них пізнавальні проблеми та вдосконалювати свої уміння [3].

Перша підгрупа: Оскільки кожне явище має позитивні і негативні сторони, давайте подивимося на наших героїв з протилежного боку. Давайте знайдемо інші, бажано протилежні пояснення їхньої поведінки.

Таблиця 1

Дійові особи	Провідні якості
Князь Гвидон	Самостійність, рішучість, сміливість, нездатність зустрітися з проблемою віч-на-віч
Ткаля, кухарка, баба Бабариха	Задриґність, злісність, заповзятливість, наполегливість, здатність досягати цілей
Цар Салтан	Відповідальність, підкореність

Цариця-мати	Здатність прощати, слабкість характеру, нездатність до сильних вчинків
Царівна Либідь	Відданість, бажання допомогти, обачність

Студентам пропонується поєднати ці дві колонки та створити невелику розповідь про кожного з героїв цієї казки [2]. Отже, князь Гвидон – головний герой. Знаходячись у бочці він не втрачає віри, благає хвилі про порятунок, на березі незнайомого острова рішуче і сміливо вбиває шуліку, не замислюючись про наслідки, перетворюється то в комара, то в мошку, щоб побачити свого батька тощо. Князь Гвидон не здатний зустрітися з проблемою один на один, шукає шляхи, які б не загрожували життю. Яскравим прикладом є його обертання комаром і мошкою. Він непомітний і невпізнаний, «все чує і все бачить», але не несе ніякої відповідальності.

Ткаля, кухарка, баба Бабариха створені письменником як втілення заздрісності і пожадливості. Вони зробили усе можливе, щоб згубити сестру і зайняти місце біля царя. Вони послідовні і точні. У сестер бійцівський характер. Вони йдуть до кінця.

Отже, аналізуючи дійових осіб студенти прийшли до проблеми: «А де ж істина? Які ідеї складають її основу? Про що казка?». Щоб розібратися в цій проблемі необхідно ще раз, не упускаючи жодного слова, перечитати казку. Таким чином, у студентів з'являється внутрішня потреба ретельного занурення в текст, сучасного розуміння ідейного змісту казки, а саме така мотивація і потрібна для ефективного навчання. Наступним видом узагальнення інформації, потужним інструментом синтезу і розвитку мови є складання сінквейнів.

У сінквейні студент висловлює своє відношення до проблеми, до образу тощо. Ось порядок написання сінквейна : 1 рядок – ключове слово – іменник, що означає тему сінквейна. 2 рядок – два прикметники, що характеризують це поняття. 3 рядок – три дієслова, що вказують на дію поняття. 4 рядок – коротке речення, фраза, в яких автор висловлює своє відношення. 5 рядок – слово, зазвичай іменник, у якому студент висловлює свої почуття, асоціації, пов'язані з цим поняттям, підводить підсумок своїм роздумам.

Отже, складаємо сінквейн для узагальнення образу ткалі, кухарки, баби Бабарихи. Яка головна їх якість? Заздрість. Винесемо його в перший рядок нашого сінквейна. Підбираємо прикметники (два), які їх характеризують жадібні, підступні. Це другий рядок. Третій рядок – що роблять? Називайте дієслова зраджують, дивляться. Добре. Четвертий рядок - це фраза або пропозиція, підберіть з тексту. заздрість до добра не призводить. Нарешті, п'ятий рядок – іменник. Пробачення. Складений сінквейн виглядає так:

1. Заздрість. 2. Пожадливі, підступні. 3. Зраджують, дивляться і шкодять. 4. Заздрість до добра не призводить. 5. Пробачення

А тепер озвучимо сінквейн та перетворимо його на текст. Заздрість – основна якість ткалі, кухарки, баби Бабарихи. Пожадливі і підступні, вони зляться, що їх сестрі дісталася така доля, і хочуть зайняти місце поряд з царем, дивляться на нього, не спускаючи око, не пускають його відвідати нове місто на острові. Усіма вчинками рухає заздрість, яка ні до чого доброго не приводить. Проте, у кінці казки усі вони отримують пробачення і царя, і сестри.

У процесі евристичної діалогової взаємодії студенти мають можливість зважати на декілька точок зору, отримувати у процесі діалогу значущі для них нові знання для виявлення істини.

Висновки. З'ясовано, що процес формування діалогових умінь у майбутніх педагогів має поетапний, керований характер, а його результативність забезпечується використанням різних способів і методів евристичного навчання, зокрема, таких, як створення значимої для студентів проблемної ситуації, реалізація активної евристичної діалогової взаємодії при створенні студентами основних освітніх продуктів, використання цілої «батареї» послідовних евристичних запитань. Стимулювання різних видів навчально-пізнавальної

діяльності сприяють успішному формуванню і закріпленню у студентів важливих діалогових професійно-творчих умінь.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Лазарєв М.О. Інтеграція евристичного та модульного навчання у формуванні творчої особистості педагога: зб. наук. пр. / М.О. Лазарєв // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. Сер. 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – К., 2005. – Вип. 3 (13). – 290 с.
- 2.Проценко І.І. Формування професійно-творчих умінь майбутнього вчителя / І.І. Проценко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць / ред. кол.: Н.С. Побірченко [та ін.]. / Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – Вип.3. – С.61-68.
- 3.Проценко І.І. Формування професійно-творчих умінь майбутнього вчителя у процесі евристичної діалогової взаємодії / Ірина Іванівна Проценко // Управління інноваційним розвитком освіти: глобальний та національний виміри: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 квітня 2012р.) / ред. кол.: А.А.Сбруєва (гол. ред.) [та ін.]. – Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012. – С. 182-185.

И.И. ПРОЦЕНКО. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКИХ УМЕНИЙ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ СМЫСЛОВО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ЭВРИСТИЧЕСКОЙ ДИАЛОГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме. В статье рассматриваются основные эвристические способы и методы формирования профессионально-творческих педагогических умений будущего учителя на основе инновационного изучения материала – эвристического диалогового взаимодействия с активной вопросительной деятельностью студентов.

Ключевые слова: профессионально-творческие умения, вопросительная деятельность, эвристическое диалоговое взаимодействие, будущий учитель, смысловой компонент, эвристические способы и методы.

I.I. PROTSENKO. FORMING OF PROFESSIONALLY-CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF SEMANTICALLY-JUDICIAL HEURISTIC DIALOGUE ACTIVITY

The summary. In the article basic heuristic methods and methods of forming of professionally-creative pedagogical abilities of future teacher are examined on the basis of innovative study of material – heuristic dialogue co-operating with active interrogative activity of students. .

Key words: professionally-creative abilities, interrogative activity, heuristic dialogue co-operation, future teacher, semantic component, heuristic methods and methods.

Одержано редакцією 26.02.2013 р.